

Божидар М. Бановић

Министарство одбране Републике Србије

Саша В. Мијалковић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЕНЕРГЕТСКЕ, ЕКОНОМСКЕ И ЕКОЛОШКЕ ПОЛИТИКЕ БЕЗБЕДНОСТИ У МЕЂУНАРОДНИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА*

Сажетак

Значај енергије за живот модерног човека и државе, али и ограниченост и необновљивост већине енергената, као и њихова континуирана потенцијална угроженост (природним непогодама, техничко-технолошким акцидентима и деструктивним људским понашањем), неминовно су и оправдано условили развој теоријске мисли и праксе економско-енергетске безбедности, при чему се посебна пажња посвећује њиховој вези са еколошком безбедношћу. Република Србија увидела је да се унапређењем енергетске, унапређује и национална безбедност. Међутим, у националној енергетској политици има простора за побољшање. Наиме, наша земља је увозница енергената и енергије те је, у том смислу, и енергетски зависна, а самим тим и „политички рањива“. Истовремено, нису искоришћени бројни потенцијали алтернативних и чистих извора енергије којима Србија обилује, а реализовањем обавеза које је преузела потписивањем Кјото протокола унапредио би се

* Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Пројекат финансира министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014).
Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

положај Србије на путу евроинтеграција. Геостратешка позиција значајног трансрегионалног енергетског конектора морала би да подстакне националну политику која стимулише инфраструктурне пројекте државног и међународног значаја, што доноси „и профит и политичке поене“. Најзад, држава би морала да, у сарадњи са невладиним сектором, унапреди механизме безбедности енергетских ресурса. Тако би добит од развоја енергетског сектора била најмање трострука: унапредила би се национална економија, побољшао би се међународни положај Србије и заштитила би се животна средина, чиме би се унапредила и национална безбедност.

Кључне речи: политика, безбедност, привреда, енергенти и енергија, здрава животна средина, национална безбедност.

Традиционално, безбедност државе је посматрана као заштита њеног опстанка, односно као заштићеност њених виталних вредности (суверенитет, територијални интегритет, политичка независност, опстанак државе, национално јединство) и државних интереса у спољној политици, од директних политичких, економских и војних претњи које долазе од других држава. Примарно средство у (само)заштити држава је њихова „снага“, која се генерално сводила на војну, а потом и на економску моћ.¹⁾

Стога су, осим дипломатије, обавештајна и војно-одбрамбена функција биле примарне потфункције националне безбедности. Истовремено, *економско-енергетска моћ* је сматрана подједнако важном за националну безбедност: прво, економска моћ се лако трансформише у војну моћ – новцем се купује оружје, а радна снага може да се преусмери из цивилне сфере у војну индустрију и војну службу; друго, економска и енергетска моћ су остварива функционална замена за војну моћ у нападачке и одбрамбене сврхе, што се постиже кроз извесне економско-енергетске ратове, блокаде и санкције, с циљем онеспособљавања привреде и енергетике противничке земље, а посредно и њеног војног потенцијала.²⁾

У таквим околностима, брига за свакодневну безбедност људи стављана је у други план, као и њихови економски, енергетски, социјални, еколошки, образовни, здравствени, прехранбени, проблеми физичке безбедности и други проблеми. Док су се многе

1) О традиционалним државним вредностима опширније, у – Борис З. Милосављевић, „Теорија државне суверености Слободана Јовановића“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 3/2011, стр. 305–320.

2) Vjorn Møller, „Национална, социјетална и људска безбедност – Општа разматрања са приказом балканског случаја“, *Људска безбедност*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2003, стр. 44–45; опширније, у – Саша Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 62–67.

државе „тркале у наоружавању“ и спремале се да воде одбрамбени рат од војног напада споља, урушиле су се изнутра. Испоставило се да су највеће претње по националну безбедност заправо етнички и верски национализам, политичка превирања, повећање обима криминала, нетрпељивост друштвених група, економске, социјалне и енергетске кризе које су, нажалост, често прерастале и у сурове оружане конфликте. Резултат тога су многи грађански ратови, грађанске револуције, насилне промене политичке власти, распади држава, урушавања националних економија и енергетских система и загађење животне средине. Такву судбину доживеле су махом државе реалсоцијализма.³⁾

То је концепт националне безбедности учинило неодрживим у његовом традиционалном моделу, па је нужно проширено у три правца: „на горе“ (ка регионалној, међународној и глобалној безбедности), „на доле“ (ка друштвеној и појединачној безбедности) и „бочно“ (ка културној, политичкој, економској, еколошкој, здравственој, енергетској и другим сферама безбедности). Савремена национална безбедност је заправо раскрсница наведених концепција безбедности.

Значи, савремено поимање националне безбедности подразумева синтезу безбедности грађана и безбедности државе, али и допринос државе међународној и глобалној безбедности. Реч је о извесном стању заштићености виталних националних вредности и интереса које се оптимизира функцијом државног и недржавног сектора националног система безбедности.⁴⁾

*Националне вредности*⁵⁾ су од виталног значаја за опстанак и развој друштва и државе, па би и њихово угрожавање довело у питање постојање државе као међународног субјекта, али и егзистенцију, па и опстанак друштва-становништва. Реч је, првенствено,

3) Примери који аргументују ову тезу су свежи: сведоци смо развоја ситуације у Совјетском Савезу, Чехословачкој, Румунији, Албанији, „другој“ и „трећој Југославији“, Србији. Види и – Радомир Милашиновић, *Ренесанса империјализма – савремена империјалистичка стратегија*, Југоарт, Загреб, 1987.

4) Ову тезу потврђује и афера „WikiLeaks“ с краја 2010. године када је на сајту ове организације обелодањено мноштво тајних докумената Пентагона из којих се види да су бројни подводни каблови, сателити, луке, нафтоводи, гасоводи, рудници, руде, рафинерије, лабораторије, фармако-индустрија, бране и сличне вредности које се налазе широм Планете од виталног значаја за безбедност Сједињених Америчких Држава, те да би њихова дисфункција или уништење угрозило и националну безбедност САД.

5) *Вредности* су идеална својства извесних предмета, радњи и садржаја свести које им људи (појединачно и/или колективно) придају, а која се састоје у томе да их чини пожељним за људе јер им користе за побољшање живота, односно уживају у њима. Условно, могу да се поделе на вредности појединца, вредности група, вредности држава и нација, вредности међународне заједнице и планетарне вредности.

о миру и слободи, правима и безбедности грађана и друштвених група; квалитету живљења; националном јединству, достојанству, поносу и идентитету; здравој животној средини; енергетској стабилности, економском и социјалном просперитету; правном поретку; територијалном интегритету; политичкој независности и суверенитету.

*Национални (државни) интерес*⁶⁾ је потреба нације или државе, односно корист, добит, погодност од посебног значаја за опстанак нације. Своје јасно дефинисане и артикулисане намере нација тежи да реализује преко политика, ангажујући при том расположиве духовне и материјалне ресурсе.⁷⁾ Могу да буду политички, економски, војни, социјални, културни, научно-образовни, енергетски, еколошки, демографски, безбедносни и други интереси.

Значи, неспорно је да је национална енергетика витална национална вредност, али и да су развој и заштита енергетског система земље витални национални интерес. Овакав тренд прати и Србија, што је новелирала и *Стратегијом националне безбедности*.⁸⁾

Сектор националне енергетике, односно енергетске безбедности готово је немогуће посматрати независно од националне економије и економске безбедности. Однос националних вредности и интереса је каузалан, али није увек двосмеран. Начелно, интереси земље могу да буду угрожени, а да истовремено нису угрожене њене виталне вредности, и обрнуто. На пример, економско-енергетски интерес једне земље је да прошири листу земаља којима испоручује енергенте. Уколико у томе не успе, угрожени су њени интереси, али не и њене виталне вредности. Међутим, уколико од нових аранжмана зависи повећање бруто националног дохотка, а тиме и политичка позиција у међународном региону, јачање економске снаге земље и унапређење животног стандарда становништва, онда неиспуњење овог интереса представља ризик по националну безбедност.

Истовремено, проблем енергетске безбедности је тесно повезан и са еколошком безбедношћу. Ова је веза нарочито изражена

6) *Интерес* је, уопштено, далекосежна усмереност воље, пажње и делатности појединца или колектива ка одређеном циљу, чије је постизање за њих важно. У достизању интереса исказује се задовољавање одређених потреба материјалне или духовне природе. Љубомир Тадић, *Политиколошки лексикон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 78–79.

7) Митар Ковач, *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности – Теоријске основе*, Свет књиге, Београд, 2003, стр. 31, 33, 37.

8) *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, званични сајт Владе Републике Србије: www.srbija.gov.rs.

у сферама експлоатисања необновљивих извора енергије, загађивања животне средине при производњи енергије и техничко-технолошким акцидентима у процесима производње и дистрибуције енергије.

НАЦИОНАЛНА ПРИВРЕДА И ЕНЕРГЕТИКА КАО ВИТАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ И ДРЖАВНЕ ВРЕДНОСТИ И ИНТЕРЕСИ

Национална привреда (економија) и енергетика су „храна и кардиоваскуларни систем националног и државног бића“. Не само да су неопходни за развој и напредак државе и друштва, већ је без њих незамисливо ни њихово свакодневно функционисање, па чак ни опстанак. С друге стране, располагање енергентима је и „битно средство стицања и одржавања политичке и економске моћи једне државе“.⁹⁾ Истовремено, реч је о две комплементарне и узајамно-зависне категорије, па се стога могу сматрати једном од виталних државних и националних вредности.

Под *привредом* земље подразумева се низ делатности којима се остварују производња и расподела добара и врше услуге неопходне за живот људи и функционисање друштва и државе. Производња је услов постојања друштва и покретач којим се задовољавају људске потребе за добрима и услугама које се непрекидно изнова рађају и умножавају. Циљ производње је потрошња, тј. задовољење разноврсних људских и друштвених потреба. Расподела се јавља као посредник између производње и потрошње, јер се њоме одређује количина производа и услуга за задовољење потреба појединаца, група и заједница, као и за настављање и проширивање процеса производње. Она се врши непосредно и посредно, кроз разне форме размене и промета. Тржиште је простор на којем се одвија слободна размена рада и средстава, и промет производа и услуга.¹⁰⁾

Односи који владају у процесу производње и расподеле су најважнији друштвени односи, јер одређују вертикалну стратификацију друштва, његово друштвено и политичко уређење. То је и разлог што се ови односи не препуштају стихији, већ се организовано уређују и усмеравају. Тако систематски уређени односи, који

9) Види – Драган Траиловић, „Геополитика енергије – приказ књиге З. Петровића Пиронанца“, *Српска политичка мисао*, Београд, 2011, 1, стр. 374.

10) Љубиша Јовановић, Драган Јовашевић, *Кривично право – посебни део*, Полицијска академија, Београд, 2002, стр. 195, 197.

се заснивају над одређеним власништвом над средствима за производњу, чине *привредни систем земље*. Привредни систем наше земље заснива се на друштвеној, државној и приватној својини над средствима за производњу.¹¹⁾

Према Уставу Републике Србије (члан 82), економско уређење наше земље почива на тржишној привреди, отвореном и слободном тржишту, слободи предузетништва, самосталности привредних субјеката и равноправности приватне и других облика својине. Република Србија је јединствено привредно подручје са јединственим тржиштем роба, рада, капитала и услуга.¹²⁾

С обзиром на значај за опстанак и развој, друштво и држава штите националну привреду од дисфункције, стагнације и регресије, као и од свих облика угрожавања који су уперени против друштвених односа који владају у процесу производње и расподеле. То се постиже националном економском политиком и санкционисањем свих појава које угрожавају економски систем земље.

Економска политика је активност државе којом се усмерава понашање привредних субјеката и корисника њихових производа и услуга ради остваривања одређених, унапред постављених, циљева у одређеном периоду. Држава остварује контролу над функционисањем привреде. Циљеви су привредни раст и развој, стабилност тржишта и цена, равнотежа у размени роба и услуга са иностранством, и што већи степен запослености радно способног становништва. Привредни раст и развој представљају раст личне потрошње и побољшавање услова живота и рада становништва уопште, развој појединих привредних грана, привредних региона, отклањање секторске неравнотеже.¹³⁾ Стога је и оправдан приступ по којем је „економска безбедност очување структуралног интегритета и способности стварања просперитета и интереса политичко-економског ентитета у контексту различитих спољних ризика и претњи с којима се суочава у међународном економском поретку. Два су дискурса: *микроекономска безбедност* (појединци, породице, локална заједница) и *макроекономска безбедност* (држава)“.¹⁴⁾

11) *Економска и пословна енциклопедија (група аутора)*, Савремена администрација, Београд, 1994, стр. 1 209–1 210.

12) Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 83/2006.

13) *Економска и пословна енциклопедија*, стр. 302.

14) Од економске безбедности треба разликовати везу економије и безбедности, која може да буде тројака и укључује: економику војне безбедности (војно-безбедносна економику – наменске, производне, техничко-индустријске, инфраструктурне и трошковне аспекте подршке војној способности), подређивање економске политике интересима безбедносне политике (примена спољнополитичких економских мера као подршка остваривању спољнополитичких циљева) и подређивање безбедносне политике економским интере-

Истовремено, држава и друштво штите привредни систем инкриминишући сва деструктивна (људска) понашања која се традиционално обухватају појмом *привредни криминал*. Привредни криминал чине сва деликтна понашања (чињења или нечињења) која настају у економским односима и у вези са тим односима, од стране правних као и физичких лица, који, као субјекти тих односа, располажу одговарајућим овлашћењима према имовини на којој се ти односи заснивају, а којим деликтним понашањима се непосредно наноси штета тој имовини и повређују или угрожавају привредни односи.¹⁵⁾

Значај *енергетског система* земље за опстанак и развој модерне државе и друштва такође је неспоран. Ово тим пре што је реч о једном од доминантних сектора националне економије. Енергетски систем земље обухватао би скуп свих капацитета, односно извора и производних механизма за добијање и дистрибуцију енергије. Мисли се, пре свега, на искоришћавање природних (тзв. *алтернативних*) извора енегрије (сунчеве светлости и топлоте, рада ветра, кретања и топлоте воде), односно на вађење, прераду, дистрибуцију и експлоатацију природних енергетских сировина (руда, гас, нафта и нафтини деривати)¹⁶⁾, односно хидро, термо–механичке, и кроз нуклеарне програме добијене облике енергије (првенствено електричне).

Енергетика у ширем значењу представља читаву привредну делатност у оквиру које се врши експлоатација енергетских извора, производња комерцијалне енергије и њена дистрибуција. С обзиром на универзалност примене енергије у свим врстама производње и широкој потрошњи, енергетици се даје примат у економском развоју. Највећи потрошач енергије је индустрија, па саобраћај, потом широка потрошња, пољопривреда и комунална потрошња. Једна од најозбиљнијих опасности несметаном функционисању ових сектора државног и друштвеног живота је тзв. *енергетска криза*. Реч је о кризи у снабдевању привредне и дру-

сима (стварање света који је безбедан за ширење капиталистичких активности (држава хегемона). Christopher M. Dent, „Ekonomska sigurnost“, *Suvremene sigurnosne studije* (prevod, ur. Alan Collins), Politička kultura, Zagreb, 2010, str. 233–234, 236.

15) Божидар Бановић, *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради привредног криминалитета*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005, стр. 28.

16) Према тврдњама инжењера енергетике и економиста енергетике, нафта и нафтини деривати ће још извесно време бити доминантни извори енергије. Светска привреда и енергетика, генерално, нису организационо спремне за замену овог енергетског извора одговарајућим супститутом. То би захтевало и огромна финансијска издвајања ради промене производних капацитета. Hisham Khatib, „Busines As Usual“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, p. 15, 17.

штвене потрошње довољним количинама енергије уз приступачне цене. Најчешће је проузрокована природним факторима (ограниченост и исцрпљивање природних ресурса), неравномерном расподелом између произвођача и потрошача енергије, политичким факторима у које спадају различити интереси и несугласице између земаља произвођача и земаља потрошача енергије, неусклађеност односа између економски развијених и економски неразвијених земаља и слично.¹⁷⁾

Наведене тезе оправдавају и савремене трендове у „партикуларизацији поимања безбедности“, односно у свеукупној „секјуритизацији“ („побезбедњавању“) готово свих сфера живота човека, друштва, држава и међународне заједнице, па тако и националног енергетског и економског система. У том смислу, неретко се говори о економској и енергетској безбедности, али и о њиховим корелацијала са политичком стабилношћу државе, квалитету живљења, информационом и индустријском безбедношћу, безбедношћу хране, здравственом безбедношћу, нуклеарном безбедношћу, еколошком безбедношћу итд.

Ова тема је од великог значаја за Србију, између осталог и због тога што смо ми држава која, да би створила хиљаду долара бруто домаћег производа, троши око седам пута више енергије него земље Европске уније или чланице OECD, скоро три пута више него Мађарска, а чак четири пута више него Хрватска. Поред сектора телекомуникација и пољопривреде, енергетика је највећи потенцијал за будући економски развој Србије.¹⁸⁾

Истовремено, трага се за алтернативним и обновљивим изворима енергије. То је допринело употреби водородна као погонског горива моторних возила. Тиме се умногоме смањује енергетска зависност земаља у којима је развијен аутомобилизам, а државе и грађани истовремено остварују знатне уштеде. Вођен идејом „енергетске ефикасности“, амерички председник Џорџ Буш је крајем 2007. године потписао тзв. „енергетски закон“ који би требало да утиче на смањење потрошње класичних извора енергије и да умањи загађење животне средине. Њиме се од произвођача аутомобила захтева да до 2020. године постигну енергетску ефикасност за аутомобиле, теренска возила и мање камионе до 40% у односу на тренутно стање, као и да се употреба етанола ушестостручи, на

17) *Економска и пословна енциклопедија*, стр. 363.

18) Ово стање Божидар Ђелић, потпредседник Владе Републике Србије, прокоментарисао је на следећи начин: „Са оваквом енергетском интензивношћу, чак и када бисмо преселили део Персијског залива у Поморавље, енергије би нам ускоро недостајало“. „Србија сиромашни расипник енергије“, *Press* од 14. децембра 2007.

рачун употребе бензина. Такође, захтева се и повећање енергетске ефикасности свих електричних уређаја, од сијалица и кућних електричних пећи, до нових комерцијалних зграда.¹⁹⁾ И Србија се труди да не заостаје за светским трендовима. Код нас је већ почела производња биодизела, на бази биљних уља добијених из семена сунцокрета, соје и улане репице. Осим што доноси уштеду у новцу, предност овог горива је у томе што су последице загађивања животне средине далеко мање.²⁰⁾

„Енергетска брига“ је сваким даном све већа: готово све залихе нафте чија је експлоатација јефтина леже испод пустињског песка малог броја земаља око Персијског залива. Осим зависности од блискоисточне нафте, посебну забринутост представља чињеница да се на том тлу развија нови глобални тероризам. Уз то, просечни европљанин користи двоструко више енергије него човек на Глобалном југу, а Канађанин и Американац чак шест пута више. Такође, цена нафте је моћан инструмент дипломатије принуде. Свет није суочен са несташицом нафте, него са чињеницом да су нафтне резерве концентрисане у малом броју земаља. Да зло буде веће, предвиђа се да ће се светске енергетске потребе удвостручити у следећих неколико деценија, али се истовремено не предвиђа удвостручење њене производње. Очигледно је да ће ресурси у заједничком власништву и њихово очување бити кључна безбедносна брига у XXI веку.²¹⁾

Енергетски систем земље је очигледно у функцији привредног система, али и свих осталих државних ресора и сфера друштвеног живота. Због тога, а првенствено због значаја за систем безбедности, развој и заштита националног привредног и енергетског система свакако је један од виталних националних приоритета и интереса сваке модерне државе. У том смислу, свака држава тежи економској и енергетској стабилности, самосталности и безбедности.

19) „Буш потписао нови енергетски закон“, *Политика* од 21. децембра 2007.

20) Види: „Биодизел, енергент будућности“, *Магазин* од 11. новембра 2007.

21) Чарлс В. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2006, стр. 544–552.

ОСВРТ НА ПОЈАМ ЕКОНОМСКЕ И ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Значај енергије за светску економију, а тиме и за живот модерног човека и државе, али и ограниченост и необновљивост већине извора енергије (енергената), као и њихове континуиране потенцијалне угрожености (природним појавама, техничко-технолошким акцидентима и деструктивним људским понашањем), неминовно су и оправдано условили развој теоријске мисли и праксе економско-енергетске безбедности. Ово тим пре што је национални енергетски систем очигледно у функцији привредног система, али и осталих државних ресора и сфера друштвеног живота. Због тога, а првенствено због значаја за систем безбедности, развој и заштита привредног и енергетског система свакако су витални национални приоритети и интереси сваке модерне државе, које теже економској и енергетској стабилности, самосталности и безбедности.

Економска и енергетска безбедност је заштићеност економских и енергетских потенцијала од физичког угрожавања, као и одсуство опасности које могу да угрозе економску и енергетску стабилност и самосталност.

Економска и енергетска стабилност подразумевају редовно, регуларно функционисање економског и енергетског система, односно остваривање жељеног и планираног стања економског и енергетског развоја, као и њихову перманентну заштићеност и заштићеност интереса њихових потрошача. При том, енергетска стабилност обухвата енергетску ефикасност и енергетску доступност.

Енергетска ефикасност је сигурно и ефикасно снабдевање грађана и других корисника енергијом, односно повећање доступности и ефикасности снабдевања корисника енергије и модернизација енергетског система (инфраструктуре и инсталација) чиме се повећава ефикасност употребе енергије, побољшава функционално и здравствено окружење корисника и смањује локални и глобални утицај на животну средину. У ужем смислу, то је *енергетска рационалност*, односно задовољење енергетских потреба конзумента уз минимални утрошак енергије или употребом алтернативних енергената (јефтинији и обновљиви извори енергије). *Енергетска доступност* је могућност физичке доступности потребне количине и врсте енергије корисницима, по цени која не угрожава квалитет живота.

Економска и енергетска самосталност подразумевају националну независност од страних економија (увоза), међународних донација и помоћи, као и независност од испорука енерг(ената) ије од стране других држава и међународних организација. Реч је о *економској и енергетској независности*, односно *самодовољности*, која је национални интерес многих земаља.²²⁾

Наравно, такве тежње не би требало да прерасту у тзв. *економски и енергетски национализам (изолационизам)*, привредну и енергетску аутократију уз одрицање од увоза и извоза. То је ризик по националну безбедност, с обзиром на потребе успостављања јединственог међународног економског и енергетског поретка у оквиру којег би се, по јасно дефинисаним правилима, размењивали економски и енергетски ресурси и производи. Ово тим пре што се зна да *економски неразвијене и енергетски зависне* нације и државе немају капацитете и моћ да равноправно иступају у међународним односима, попут богатих и развијених земаља. Стога су и подложније уступцима на притиске и уцене, што се рефлектује на све нивое безбедности у држави. Ово, пре свега, због могућности наступања *енергетске кризе* (немогућности задовољавања основних потреба за енергентима и енергијом), а потом и *привредне кризе* као њене последице.

Најзад, *економска и енергетска зависност* је неопходност да држава своје економске потребе и потребе за енергентима и енергијом задовољава увозом. Реч је о озбиљном ризику наступања *економске и енергетске кризе* која би се манифестовала немогућношћу задовољавања основних потреба за енергентима, те *привредном кризом и кризом националне безбедности* као њеним последицама.

Енергетска зависност је посебни безбедносни проблем за Европу која је највећи светски увозник нафте и гаса. Данас се увозом обезбеђује око 50% потрошње енергије, а процењује се да ће 2030. године достићи ниво од 70%. Највише енергената увози се из региона Персијског залива, Русије и Северне Африке. Европски савет је овај проблем окарактерисао као глобални безбедносни изазов.²³⁾ Ово стога што је и „енергетска“, односно „привредна криза“ која је с нафтним шоком почетком седамдесетих година прошлога

22) Како је природних енергената све мање, научници многих држава трагају за новим изворима и облицима енергије. То свакако стимулише и развој индустријске шпијунаже, али и неоколонијалистичких аспирација великих сила које под формом хуманитарног интервенционизма запоседају и бескрупулозно експлоатишу нафтна поља на подручју централне Евроазије.

23) *Безбедна Европа у бољем свету – Европска стратегија безбедности*, International and Security Affairs Centre, Београд, 2006, стр. 6.

века задесила многе земље, као последица нафтног ембарга којег су после рата на Средњем истоку увеле арапске земље, буквално поистовећивана са „кризом националне безбедности“ држава погођених ембаргом.²⁴⁾ Таква је била и ситуација у погледу безбедности земаља Европске уније када им је пре пар година Русија обуставила испоруку природног гаса због спора са Украјином.

С друге стране, „економско и енергетско повезивање“ земаља склапањем различитих трговинско-услужних аранжмана уједно је и један од метода „повезивања држава и нација кроз економију и енергију“, што је неспоран гарант националне и регионалне, односно политичке и геополитичке безбедности.²⁵⁾

Економска и енергетска безбедност умногоме су условљене нивоом *технолошког развоја земље* јер су, између осталог, у његовој непосредној и директној функцији. Дигитализација и аутоматизација производних и енергетских постројења су очигледна премиса развоја економске и енергетске моћи земље. И обрнуто: сиромашне земље нису у материјалној могућности да посвете већу пажњу свом технолошком развоју, те су оријентисане ка традиционалним, па и мануелним техникама производње. Тако богати постају још богатији, а сиромашни још сиромашнији, што додатно условљава повећање јаза између „богатог севера и запада“ и „сиромашног југа и истока“.

Такође, од политичко-безбедносне стабилности земаља које су традиционални извозници енергената зависи и енергетска безбедност земаља увозница енергената. Истовремено, енергетска зависност земаља може да се злоупотреби за примену разних облика силе, попут економских санкција и политичких условљавања. То даље указује на најмање два фактора енергетске безбедности: прво, енергетски независне земље истовремено су и енергетски безбедне земље и друго, од политичке вештине влада неретко зависи и енергетска безбедност земаља. Значи, енергетска зависност рефлектује се на политичку моћ државе, и представља безбедносну претњу; енергетска криза изазива економску кризу, што условљава развој политичке кризе. Геолошки и географски фактори у директној су корелацији са међународном трговином енергентима и дипломатијом, а тиме и са националном и међународном безбедношћу.

24) Fen Osler Hampson, „Вишезначност појма људске безбедности“, *Људска безбедност*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2003, стр. 9; упореди са: Barack Obama, „Threats to U. S. Energy Security Jeopardize National Security“, *National Security* (ed. David M. Haugen), GALE, Detroit, 2008, pp. 30–40.

25) William Martin, „Security and Energy“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, p. 12.

Најзад, енергетску безбедност је неопходно посматрати и из угла тзв. *нуклеарне безбедности* (употреба нуклеарних материја у складу са међународним и националним нормативама и стандардима, безбедност од неовлашћеног коришћења нуклеарних материја и нуклеарне енергије, безбедност од дисфункције нуклеарних и других постројења у којима се користе нуклеарне материје и енергија) и *еколошке безбедности*, чије угрожавање може да буде последица дисфункције енергетских система.

Значај ових сфера друштвеног и државног живота је неспоран. Вишак вредности који се ствара у процесу производње неопходан је за организовање и функционисање државног апарата, пре свега националног система безбедности који је један од највећих буџетских корисника. По економској моћи земље мери се и њена моћ у међународним односима, јер економска моћ директно условљава војну и политичку моћ. Сиромашне земље су „слаби“, а богате земље „јаки“ играчи на међународној сцени. Стога је и неспорно да је економска моћ битна одредница, тј. детерминанта националне безбедности.

МЕЋУЗАВИСНОСТ ЕКОНОМСКО-ЕНЕРГЕТСКЕ И ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Здрава животна средина је један од основних услова одржања и развоја људског рода, а посредно и држава. Значајна је у контексту човековог здравља, исхране, правилног менталног и биолошког развоја, производње – привреде и енергетике, коришћења слободног времена, рекреације, људске креативности и самоафирмације, стварања културних вредности итд.

Животна средина није омеђена националним, односно државним границама. Стога деструктиван однос према животnoj средини не производи штетне ефекте само у месту настанка угрожавајуће појаве. Напротив, последице, зависно од природе појаве којом се угрожава животна средина, могу да поприме међународне, континенталне, па и глобалне размере. Деградирањем животне средине не угрожавамо само своју егзистенцију, већ и егзистенцију других из нашег окружења, али и оних који живе у суседној држави или „на другом крају планете“.

Очигледно је реч о једној посебној сфери безбедности појединца, друштва, државе и међународне заједнице. Стога и не чуди што се сфера заштите и унапређења животне средине, односно

спречавања, санирања и сузбијања последица њене деградације назива еколошком безбедношћу.²⁶⁾

Термин „еколошка безбедност“ је релативно нов у језику безбедносних наука, а његов настанак везује се управо за дисфункцију једног националног енергетског система. Наиме, у оперативну употребу је уведен након што је Генерална скупштина Уједињених нација 1987. године, на предлог председника СССР-а Михаила Горбачова и као реакцију на чернобилску катастрофу, усвојила *Резолуцију о међународној еколошкој безбедности*. Светска комисија за животну околину и развој (тзв. *Брундтландова комисија*) је у свом извештају „Наша заједничка будућност“ исте године предложила да се „појам безбедности, који се традиционално схвата у светлу политичких и националних претњи суверенитету, прошири тако да укључи и све веће утицаје еколошких изазова, притисака и претњи на локалном, националном, регионалном и глобалном нивоу“.²⁷⁾ Ово првенствено стога што се доминантно обележје „чернобилског синдрома“ може исказати као – „акцидент било где значи акцидент свуда“!²⁸⁾

Еколошка безбедност је интегрална компонентна безбедности појединца, друштва, државе и међународне заједнице која представља резултанту узрочно-последичних односа појава стварања и угрожавања безбедности, с једне и животне средине, с друге стране. При том се под *животном средином* подразумева геопростор у којем човек битише, односно земљиште, вода, ваздух, макро и микро биљни и животињски свет и инфраструктура коју је створио човек.

Овако схваћен, предмет еколошке безбедности може се посматрати на два нивоа, односно кроз две компоненте: компоненту безбедности животне средине, односно њеног угрожавања појавама природног, људског и/или техничко-технолошког порекла/карактера (*ризичи и претње животној средини*) и компоненту безбедности, односно угрожавања безбедности људи, држава, ме-

26) Инострана теорија *еколошкој безбедности* придаје значајно место у оквиру концепата тзв. глобалне безбедности и људске безбедности (мишљења су опречна у погледу припадности еколошке безбедности), односно сматра је тзв. бочним проширењем традиционалног фокуса националне безбедности.

27) *UNEP: Report of World Commission on Environment and Development – Our Common Future*, www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?DocumentID=100&ArticleID=1691&l=en.

28) Robert Skinner, „Is the Canary Nodding Off?“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, p. 25.

ђународне заједнице и планете појавама деградиране животне средине (*еколошки ризици и претње*).

Истовремено, еколошка безбедност не може се и не сме посматрати независно од економског и енергетског система земље: бројне неправилности и дисфункције економског и енергетског система угрожавају животну средину, али и угрожена животна средина доводи до мањка економских и енергетских ресурса.²⁹⁾ За економску и енергетску политику Србије веома је значајно успостављање везе између економског раста, енергетских ресурса и заштите животне средине. У противном, у процесу придруживања Европској унији суочићемо се са најмање два озбиљна проблема: први је веће фискално оптерећење због дугова заштите животне средине, а други је субвенционисање цена енергената чиме се стимулише енергетска неефикасност у приватном и јавном сектору. Како ће субвенционисање једном престати, или се бар смањити, српска привреда ће постати међународно неконкурентна. Пракса земаља које су недавно постале чланице Европске уније показује да је трошкове приступања у већини случајева сносио приватни сектор, док је држава имала највеће оптерећење у области политике заштите животне средине. Ратификацијом Кјото протокола Србија је приступила *међународном тржишту емисијама угљен-диоксида и других гасова који изазивају глобално загревање*. Развијене земље које имају законску обавезу да смање загађење, постале су нето купци емисионих кредита на међународном тржишту емисија, док су земље у развоју, међу којима је и Србија, сада нето продавци кроз тзв. „Механизам чистог развоја“. Стога је неопходно да се формира надлежни национални орган који би одобравао пројекте у складу са „Механизмом чистог развоја“. Тиме би се српским компанијама омогућило да на међународном тржишту емисија продају кредите, генерисане кроз пројекте смањења штетних гасова, чиме би финансирале побољшање економске ефикасности, повећале своју конкурентност и помогле дугорочном економском расту. Увођењем чистих технологија и смањивањем емисије штетних гасова, Србија би продајом вишка емисија (разлика између стварне и дозвољене емисије) финансијски профитирала. Осим тога, тиме се привлаче и нове инвестиције, нове технологије, подстиче иновација у привреди, побољшава конкурентност и постиже одрживи привредни раст на дуге периоде. То су економске користи које са собом носи енергетска политика која води рачуна о здравој жи-

29) *Тајни извештај Пентагона о клими – Сценарио нагле климатске промене и њене импликације по безбедност Земље (An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security)*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 9–13.

вотној средини. Овај пример недвосмислено потврђује везу између националне привреде, енергетике и здраве животне средине, као виталних друштвених вредности око којих је фокусирана национална безбедност.

По дефиницији, држава спроводи политику доношења националних прописа, усвајања међународних докумената, прописа и стандарда, формира и ангажује специјализоване органе и тела којима настоји да заштити и унапреди животну средину. То неопредно указује на значај здраве животне средине за личну безбедност човека као појединца и колектива, а тиме посредно и државе и међународних региона.

Према Уставу Републике Србије (члан 74), свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран је за заштиту животне средине. Најзад, свако је дужан да чува и побољшава животну средину.

УГРОЖАВАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ЕНЕРГЕТСКОГ СИСТЕМА И ПОСЛЕДИЦЕ ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ

Због значаја за функционисање државе и друштва, као и због своје номиналне и употребне вредности, енергетски потенцијали сваке земље су „пожељна и примамљива“ мета разних носилаца угрожавања безбедности. Истовремено, и поред развијене архитектуре националних система безбедности и сектора за безбедност енергетских система, њихова гломазност и просторна распрострањеност, без могућности апсолутног физичко-техничког надзора и контроле, чини их „лаком метом“.

Видови угрожавања и дисфункција енергетског система су различити, као и њихове примарне и секундарне штетне последице. Начелно, сва угрожавања енергетског система и његових подсистема могу да се поделе на она која настају унутар система (*унутрашња*), на она која долазе споља (*спољна*) и на она која су комбинованог порекла (*комбинована*).

Од безбедносних претњи унутрашњег порекла најзаступљеније су материјалне штете, оштећења и дисфункције које настају случајно или услед нерада и немара запослених, одговорних и руководећих лица. Свакако да су опаснија она угрожавања која су продукт свесног и намерног деловања људског фактора. Њихов опсег је велик, од крађа радне опреме и материјала, преко разних об-

лика економског (привредног) криминала³⁰⁾ (корупција, злоупотреба службеног положаја, фалсификовање пословне документације, склапање штетних уговора, злоупотребе у области магацинског пословања, фиктивна међународна трговина, непотребно посредовање приватних предузећа у купопродаји енергената, утаја пореза, стварање монополског положаја и нелојалне конкуренције на енергетском тржишту, изазивање вештачког стечаја, злоупотребе у процесу приватизације итд.), до саботажа, као облика политичког криминала.

Спољна угрожавања енергетских система такође су различита. Најзаступљенија су свакако она из сфере тзв. имовинског криминала (крађа енергената, оштећење и крађе са енергетских водова и инсталација), од којих је најопаснији организовани криминал.³¹⁾ Такође, опасна је и веза са политичким криминалом. У том смислу, у свету је познат феномен тзв. „нафтног тероризма/диверзије“ који, уколико има међународне димензије и изазива масовне последице, може да узрокује тзв. „нафтни шок пост-модерне генерације“. Њиме се угрожавају економско-енергетска тржишта и односи земаља увозница-извозница енергената, односно изазива дисфункција капацитета за транспортовање енергије на копну, мору и у ваздуху. Нису занемариви ни случајеви пиратства на мору који, осим лукративно, могу да буду и политички мотивисани, као ни напади на персонал који је ангажван у енергетском сектору.

О ефектима угрожавања енергетских подсистема приликом оружане агресије или оружане интервенције према земљи готово да није ни потребно коментарисати. Ово нарочито у случајевима оружаних агресија (које се крију иза наводних *хуманитарних интервенција*) за које се са сигурношћу може рећи да су „нафтно мотивисане“³²⁾, односно да су плод империјалних „гео-петролних“ амбиција које су лукаво маскиране хуманитарним интервенционизмом.

30) О савременим облицима економског (привредног) криминала у Србији види опширније: Божидар Бановић, Зоран Ђокић, „Економски и финансијски криминал и транзиција у Србији“, у зборнику: *Криминалитет у транзицији : феноменологија, превенција и државна реакција* (уредник Лепосава Крон), Институт за криминологија и социологија истраживања, Београд, 2007, стр. 73-101.

31) У том смислу, у полицијском жаргону већ су у употреби „кованице“ енергетска мафија, еколошка мафија, привредна мафија. Опширније, у – Саша Мијалковић, „Организовани криминал као претња националној безбедности“, *Безбедност*, 2009, 1–2, стр. 119–132.

32) Неспорна је корелација угрожавања националне безбедности земаља традиционалних извозника енергената и угрожавања међународне, тј. регионалне и светске безбедности. Такође, неспорна је и „нафтна мотивисаност“ („груб превод“ од *oil motivation*) оружане кампање у Ираку. Alexandr Vondra, William M. Martin, „Introduction to Energy & Security“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, p. 8.

Већи део наведених видова и облика угрожавања енергетског система може да има и комбиновано порекло. Међу њима се свакако издвајају разни видови компјутерског³³⁾ и других форми високотехнолошког криминала: неовлашћен упад у информациони систем енергетског система; копирање, преиначавање, физичка крађа или уништавање пословних података; намерно изазивање дисфункције енергетских система; индустријска шпијунажа; преусмеравање финансијских средстава на приватне рачуне; навођење одређених параметара енергетских система на „самоуништавање“; извођење копјутерских саботажа, диверзија и терористичких напада и многи други. Такође, нису ретке ни ситуације угрожавања енергената (најчешће нафте, нафтних деривата и природног гаса) у саобраћају, приликом њиховог транспорта.

Најзад, ваља нагласити и то да до угрожавања енергетских система долази и као последица природних катастрофа и елементарних непогода (земљотреси, поплаве, пожари, клизишта и сл.) и техничко-технолошких акцидената (пожари, експлозије, хаварије), када последице по безбедност људи, односно по енергетску, економску, еколошку, националну, па и међународну безбедност, могу да буду несагледиве. Случај „Фукушима“ неспорно потврђује ову тезу.

Последице угрожавања енергетских система су различите по облику и интензитету, па их је и бесмислено набрајати и описивати. Из аспекта националне безбедности, пригодна је њихова подела према значају штетних ефеката на примарне, секундарне и терцијалне последице.

Примарне последице односе се на материјалну штету насталу на самим енергетским системима и подсистемима, њихову техничку дисфункционалност, као и у угрожавању здравља и безбедности на раду.

Секундарне последице односе се на све последице које настају као ефекти наступелих примарних последица а огледају се, пре свега, у деградацији животне средине, угрожавању живота и здравља људи у већем обиму и на већем простору, угрожавању квалитета живљења људи, дисфункцији појединих сектора привреде и државног система, потенцијалном угрожавању спољнополитичке безбедности земље и друго.

33) Последице компјутерског криминала у оваквим ситуацијама могле би да буду катастрофалне, да не говоримо о људским жртвама и угроженој животној средини. Опширније, у – Robert Eagan, „The Risks Assessment Methodology“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005, p. 42–44.

Најзад, *терцијалне последице* су најчешће материјално-финансијског карактера, односно трошкови и коштање санације наступелих примарних и секундарних последица.

Посебни видови угрожавања енергетске безбедности манифестују се као неадекватна, погрешна, па и злонамерна енергетска политика на међународном и унутрашњем нивоу. Реч је о појавама злоупотреба у међународној трговини, економско-енергетског условљавања, уцена и притисака, економских санкција, неокOLONИЈАЛИСТИЧКЕ стратегије великих сила на међународном, односно недоступности или ограничене физичке доступности енергије грађанима и правним лицима и великих цена енергије на националном нивоу. Тако се, нпр., претпоставља да су САД и поједине чланице Европске уније подржале независност Космета, између осталог, и из разлога сопствене енергетске безбедности. Наиме, Русија је главни снабдевач Европске уније природним гасом. Један од кракова овог гасовода је и тзв. „Јужни поток“. Реч је о пројекту који је Србија почетком 2008. године у виду тзв. *гасног (енергетског) споразума* потписала са Русијом, а којим се предвиђа изградња гасовода кроз нашу земљу на путу ка централној и средњој Европи (на релацији Русија – Бугарска,, са два алтернативна правца: Србија – Мађарска – Аустрија или Грчка – Италија). Конкурент овом пројекту све време је „Набуко гасовод“, којим би из Каспијског басена могло да се транспортује двоструко више природног гаса. Чланови „Набуко пројекта“ су Аустрија, Мађарска, Румунија, Бугарска и Турска, док су Француска и Немачка озбиљно заинтересоване. Територија Србије је овим пројектом заобиђена, јер је планирано да гасовод пролази кроз земље чланице НАТО-а. Осим тога, сматрало се и да би Србија, у позицији да бира између сарадње у изградњи нафтовода и гасовода са Русијом и чланицама „Набуко пројекта“, изабрала Русију. Заобилажењем територије Србије, нафтовод и гасовод из Ирана и централне Азије, преко Медитерана и Турске, били би знатно дужи, што би умногоме повећало трошкове њихове изградње и транспортовања енергената. Стога би независност „Косова“ и кооперативност „нове косовске власти“ били најоптималнија опција за изградњу нафтовода и гасовода у оквиру „Набуко пројекта“. Тиме би се знатно скратила дужина гасовода, а истовремено заобишла „окрњена Србија“. Последице оваквих угрожавања безбедности готово је непотребно и коментарисати.

*
* *

Иако се „на први поглед“ национална енергетика не може довести у чврсту каузалну корелацију са националном безбедношћу, дубљим сагледавањем значаја енергије за живот модерне државе и друштва отклања се свака сумња да су национална економија и енергетика виталне националне вредности, чије одржање, унапређење, развој и заштита представљају један од приоритетнијих и константних националних интереса. Национални сектори економије и енергетике су и у недвосмисленој корелацији са социјалним, еколошким, одбрамбеним и уопште сектором националне и међународне политике и безбедности.

Анализирана савремена схватања о енергетској безбедности морала би да буду предмет озбиљних размишљања политичке елите Републике Србије. Република Србија енергетски је зависна као земља увозница енергената и енергије. Истовремено, нису искоришћени бројни потенцијали алтернативних и чистих извора енергије којима Србија обилује (рад ветра, потенцијали сунчеве енергије, биодизел). Најзад, геопростор Републике Србије очигледно је један од транзитних праваца допремања енергената од највећих произвођача (глобални Исток) ка највећим потрошачима (глобални Запад).

Позиција значајног трансрегионалног енергетског конектора морала би да подстакне националну политику која стимулише националне инфраструктурне пројекте државног и међународног значаја. Због тога што геостратешки положај Републике Србије на међународној енергетској мрежи нашој земљи даје значај енергетског коридора, мудро политиком он би могао да се конвертује у међународно енергетско чвориште интерконтиненталног значаја. На тај начин би Република Србија унапредила своју енергетску безбедност, смањила неизвесности енергетске кризе, али и остварила значајна материјална средства и унапредила међународну сарадњу, а тиме и међународни положај и статус.

С друге стране, значај енергетског система земље, али и његова рањивост, оправдавају потребе константне посебне заштите. Због тога је неопходно развити интегралне секторе безбедности енергетских система и подсистема, који ће се заснивати на комбинованој примени традиционалних мера физичке, техничке, противпожарне и противдиверзионе заштите, али и савремених метода криминалистичке, електронске, сателитске и контраобавештајне заштите. Пре тога, потребно је усвојити законске и подзаконске прописе којим би се дефинисале организационе и функционалне

детерминанте недржавног сектора безбедности. Истовремено, Република Србија нема развијену методологију и софтвере за ефикасну анализу безбедносних ризика и претњи унутар и изван енергетског система, нити адекватну сарадњу унутрашњег сектора за безбедност енергетских подсистема са субјектима националног система безбедности, релевантним научно-истраживачким институцијама, локалном заједницом и са међународним специјализованим институцијама и организацијама. Најзад, посебан значај у заштити и унапређењу економско-енергетског система има безбедносна култура, и то како запослених (професионална), тако и грађана (масовна безбедносна култура).

Bozidar Banovic, Sasa Mijalkovic

**THE ROLE AND IMPORTANCE OF
CONTEMPORARY ENERGY, ECONOMIC
AND ENVIRONMENTAL SECURITY
POLICIES IN INTERNATIONAL INTEGRATION**

Summary

The significance of energy for modern states and people's lives, limitation and non-renewability of the most of energy sources, as well as their continuing potential vulnerability (by the natural disasters, technical and technological accidents and by destructive human behavior), necessarily and justifiably caused the development of economic and energy security theoretical thought and practise, with special attention to their relationship with environmental security. The Republic of Serbia has also realized that improving the energy security, improves national security as well. However, there's a lot of space for it's improvement in national energy policy. In fact, our country is an energy - importing country, therefore energy dependent and "politically vulnerable". At the same time, a number of potential alternative and pure energy sources that Serbia possesses in abundance are unexploited, and realizing the obligations undertaken by signing the Kyoto Protocol, the Serbian position on it's European integration way would be significantly advanced. Furthermore, geo-strategic position of the significant transregional energy connector would have to encourage national policy designed to stimulate infrastructure projects with national and international importance, which brings "profit and so the political points".

Finally, in cooperation with NGO sector, the state should improve the energy resource security mechanisms. That would make the benefit of energy sector development, at least triple: the national economy

would be advanced, the international position of Serbia would be improved, and the environment would be protected, which would enhance the national security.

Keywords: politics, security, economy, energy and energents, environmental health, national security.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бановић Божидар, *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради привредног криминалитета*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005.
2. Бановић Божидар, Ђокић Зоран, „Економски и финансијски криминал и транзиција у Србији“, у зборнику: *Криминалитет у транзицији : феноменологија, превенција и државна реакција* (уредник Лепосава Крон), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007.
3. *Безбедна Европа у бољем свету – Европска стратегија безбедности*, International and Security Affairs Centre, Београд, 2006.
4. Vondra Alexandr, Martin M. William, „Introduction to Energy & Security“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005.
5. Dent M. Christopher, „Економска сигурност“, *Сувремене сигурносне студије* (превод, ур. Collins Alan), Политичка култура, Загреб, 2010.
6. Eagan Robert, „The Risks Assessment Methodology“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005.
7. *Економска и пословна енциклопедија (група аутора)*, Савремена администрација, Београд, 1994.
8. Јовановић Љубиша, Јовашевић Драган, *Кривично право – посебни део*, Полицијска академија, Београд, 2002.
9. Кегли В. Чарлс, Виткоф Р. Јуџин, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2006.
10. Ковач Митар, *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности – Теоријске основе*, Свет књиге, Београд, 2003.
11. Khatib Hisham, „Busines As Usual“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005.
12. Martin William, „Security and Energy“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005.
13. Мијалковић Саша, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.
14. Мијалковић Саша, „Организовани криминал као претња националној безбедности“, *Безбедност*, 2009, 1–2.
15. Милашиновић Радомир, *Ренесанса империјализма – савремена империјалистичка стратегија*, Југоарт, Загреб, 1987.

16. Милосављевић, З. Борис „Теорија државне суверености Слободана Јовановића“, *Српска политичка мисао*, 2011, 3.
17. Møller Bjørn, „Национална, социјетална и људска безбедност – Општа разматрања са приказом балканског случаја“, *Људска безбедност*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2003.
18. Obama Barac, „Threats to U. S. Energy Security Jeopardize National Security“, *National Security* (ed. Hauge M. David), GALE, Detroit, 2008.
19. Skinner Robert, „Is the Canary Nodding Off?“, *Energy & Security: Global Challenges – Regional Perspectives*, Program of Atlantic Security Studies, Prague Security Studies Institute, Prague, 2005.
20. *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, званични сајт Владе Републике Србије: www.srbija.gov.rs.
21. Тадић Љубомир, *Политиколошки лексикон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996.
22. *Тајни извештај Пентагона о клими – Сценарио нагле климатске промене и њене импликације по безбедност Земље (An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security)*, Службени гласник, Београд, 2008.
23. Траиловић Драган, „Геополитика енергије – приказ књиге З. Петровића Пироћанца“, *Српска политичка мисао*, Београд, 2011, 1.
24. UNEP: *Report of World Commission on Environment and Development – Our Common Future*, www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=100&ArticleID=1691&l=en
25. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 83/2006.
26. Hamrosn Fen Osler, „Вишезначност појма људске безбедности“, *Људска безбедност*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2003.

Resume

Although „at first sight“ the national energetics may not was able bring in the fixed causal correlation with the national security, the deeper observation of importance of energy for the life of modern state and society eliminates every doubts that the national economy and energetics are vital national values, whose keeping up, promotion, development and protections presents one from more priority and constant national interests. National sectors of economy and energetics is in unambiguous correlation with social, ecologic, defense and generally the sector of national and international politics and security.

Analysed contemporary conception about the energy security have to be the object of serious consider of political elite of Republics of Serbia. Republic of Serbia is energy dependent as the country of importing energy products and energy. At the same time, not used numerous potentials alternative and clean power sources which Serbia abounds in (wind energy, potentials of sun energy, biodizel). Finally, the Republic of Serbia geoprostor obviously is one from transit directions of delivering energy sources from largest manufacturers (the global East) towards largest consumers (the global West).

Position of the significant transregional energy connector would have to encourage a national policy designed to stimulate national infrastructural projects with national and international importance. Because geostrategic position of Republic of Serbia on the international energy network gives our country the importance of an energy corridor, a wise policy it could be converted into an international energy hub of intercontinental importance. In this way the Republic of Serbia would improve her energy security, reduces uncertainty of energy crisis, but also made significant financial resources and promote international cooperation, and thereby international position and status.

On the other hand, the importance of the energy system of the country, but also its vulnerability, justifying the constant need of special protection. Therefore it is necessary to develop an integrated security sectors of energy systems and subsystems, which will be based on the combined application of traditional measures of physical, technical, fire and counterdiversion protection, and modern methods of law enforcement, electronic, satellite and counterintelligence protection. Before that, it is necessary to adopt primary and subordinate legislation that would define the organizational and functional determinants of non-state security sector.

At the same time, Serbia has no developed methodology and software for efficient analysis of security risks and threats within and outside the energy system, nor adequate cooperation of the internal security of the energy sector for the subsystem with the subjects of the national security system, the relevant scientific research institutions, local community and with international specialized institutions and organizations. Finally, a special importance in protection and promotion of economic and energy system has a security culture of employees (professional) and citizens (mass culture of safety).

* Овај рад је примљен 19. јула 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2012. године.